

STO LET ZAHRADNÍCH MĚST ZÍTŘKA

Před sto lety – v roce 1902 – vyšla v Anglii kniha Ebenezer Howarda „*Garden Cities of To-morrow*“, tj. Zahradní města zítřka. Současně došlo k založení Pionýrské společnosti pro zahradní města, která o rok později zahájila nedaleko Londýna výstavbu Letchworthu jako prvního „zahradního města“ podle Howardem v jeho spise vyjádřených zásad a pravidel.

Začalo tím uplatňování a rozšiřování myšlenky, patřící mezi ty sídelní a urbanistické koncepce, které nejvíce ovlivnily teorii a praxi plánování a výstavby měst ve dvacátém století a jejíž význam zřejmě přetrvává i nadále.

Stoleté výročí nelze ovšem chápat tak, že takové a podobné představy vůbec neexistovaly v předcházející době. Pokud nechceme hledat paralely ve starověku, antice a středověku, pak je nutno na prvním místě jmenovat Leonarda da Vinci. Ten v době svého působení ve službách Sforzů v tehdejší předlehčené Miláně navrhoval, aby se kolem města ve zdravé krajině vybudovala soustava satelitních městeček. Měla se v zájmu urychlení stavět z předem připravených dílů a měla být do nich přestěhována část milánského obyvatelstva.

Za první skutečně realizovaná „zahradní města“ lze považovat v době baroka a klasicismu nově zakládané rezidence vládařů, v nichž se kromě panská sídla doprovázejících zahrad, parků a alejí uplatňovala zeleň jako významný dekorativní prvek celého města. Ještě výraznější úlohu měla ve všech svých funkcích zeleň v nově zakládaných módních lázeňských městech. Z mnoha příkladů po celé Evropě si nesporně na prvním místě zaslouží jmenovat Mariánské Lázně s jedinečným krajinářským řešením.

Teprve nástup industriální epochy však vyvolal do té doby nebyvalou urbanizaci, doprovázenou růstem desítek průmyslových měst s neustále se zhoršujícím životním prostředím. Právě to podnítilo všemožné nápravu hledající kritické hlasy, mezi nimiž zaujímali důležité místo stoupci malých sídelních útvarů s limitovaným růstem, nižší hustotou zastavění a zároveň dostatkem přírodních prvků.

Charakteristickým pro rozhraní 18. a 19. století je významný francouzský projekt nového sídliště pro královský solivar v Chaux, jehož autorem byl architekt Claude-Nicolas Ledoux. Kolem roku 1780 vypracoval první variantu, v níž ještě řešil sídliště jako uzavřený čtyřúhelník, připomínající svým vzhledem spíše pevnost. Ve výsledném jen částečně uskutečněném projektu a v jeho knize o architektuře, vydané v roce 1804, však již vidíme „ideální město“ s oválným půdorysem a volným zastavěním budov v zahradách. Je to jedna z prvních předzvěstí zahradního města, v níž se mísí klasicistní geometrická pravidelnost 18. století s novým pojetím vztahu sídliště a přírodního prostředí. Ledoux o svém návrhu říká: „*Hle vznikající město, které obsahuje vše, co je nezbytné.*“

V první polovině 19. století se přesouvá těžiště teoretických koncepcí měst do země jako je Velká Británie, v nichž se nástup nové průmyslové epochy projevil nejdříve a nejzřetelněji.

Architekt John Buonarotti Papworth řešil roku 1827 pro cestovatele W. Bullocka na břehu řeky Ohio ve státě Kentucky město pro přesídlence z Evropy *Hygeia* jako *Rural Town*, v němž uplatnil sepětí osídlení s přírodním prostředím. E. G.

Wakefield aplikoval Owenovy teorie v anglických koloniích a skutečně také do jisté míry ovlivnil budování sídlišť zejména v koloniálních zemích – v Austrálii a na Novém Zélandu.

V roce 1848 vydal James Silk Buckingham knihu, kterou nazval *Národní zla a jejich praktické odstranění*, včetně plánu vzorového města. Buckingham prožil dobrodružný život, byl námořníkem, cestovatelem a pracoval také jako novinář v Kalkatě. Byl však z Indie vykázan, protože kritizoval východoindickou společnost. Na konci svého života se stal členem anglického parlamentu a napsal řadu cestopisů. Nejznámější je jeho kniha, ve které jako sedmdesátiletý na více než 500 stránkách vyložil své názory na lepší organizaci společnosti.

Šestou kapitolu věnoval popisu města, ovlivněnému jeho cestami a zejména pobytem v Indii. Podle jeho představ se město mělo vyznačovat „*nejvyšším stupněm pořádku, symetrie, prostornosti a hygieny, dostatkem světla a vzduchu, dokonalou kanalizací, ...dostupností všech částí města v loubích, krytých před sluncem a deštěm, takovým rozmístěním veřejných budov, aby byly přístupné ze všech čtvrtí a měly dost prostoru. A k tomu všemu rozsáhlé trávníky, parky, květinové záhony a dostatek vody – to vše je spojeno s žádoucím vkusem a hospodárností.*“

Vnější čtverec budov, určených pro nejchudší obyvatele, měl být postaven v raně gotickém slohu a dále pak v souladu se stoupajícím bohatstvím obyvatel měla následovat směrem k centru vrcholná gotika, pak stavby v ionském a korintském řádu a konečně kolonáda centrální-

ho reprezentačního prostoru by byla řešena s uplatněním kompozitního řádu.

Uprostřed města měla být téměř sto metrů vysoká věž, ze které by se celé jeho území osvětlovalo. Všechny stavby měly mít rovné střechy sloužící pobytu obyvatel. Stavět se mělo z ocelových konstrukcí a rozhodně se nesměla odlišovat uliční průčelí od dvorních. Tradiční prvky, jako jsou triumfální oblouky na křižovatkách, měly spojit napříč ulic pěší komunikace, které by vedly po střechách a nemusely by křížit dopravu. Odrazem jeho cestovatelského života byl i názor, že příkladem pro architekturu by měly být velké a moderní ocelové parolodi.

Buckinghamovým současníkem byl Robert Pemberton, který však na rozdíl od jeho tradičního čtvercového města říká, že „je žádoucí, aby město bylo zcela kruhové a smílo v průměru a bylo tvořeno pásy nebo okruhy, které se rozšiřují směrem od centra. Ulice musí být široké a prostorné, osázené ozdobnými stromy...“ Vyzýval, aby na Novém Zélandě, kde je levnější půda, byly založeny „šťastné kolonie“ – jak zněl titul jeho roku 1854 vydané knihy. Také v jeho názorech se mísí představy utopistů s vyjádřením úcty ke královskému rodu v názvu prvé kolonie *Město královny Viktorie*.

Pūdorys vzorového města je přísně centrální a navazuje jak na Fouriera, tak i na klasicistní kompozice, jak je známe z řady teoretických návrhů parkových a zámeckých souborů a také z projektu ideálního města Ledouxova, jehož město je ovšem oválné. V Pembertonově návrhu nalezneme nejen předzvěst půdorysného řešení Howardova zahradního města, ale i náznaky pozdějších desurbanizačních koncepcí. Za povšimnutí stojí centrum, obklopené velkými shromažďovacími halami, vyzdobené sochami historických osob a dlážděné tak, že kresba dlažby znázorňuje zemi, hvězdnou oblohu, uspořádání vesmíru a dráhy planet.

Pemberton se sice ve svém návrhu nejvíce blížil o 50 let pozdější Howardově koncepci, avšak přesto první použití tohoto termínu zůstalo vyhrazeno někomu jinému. Podle jednoho z propagátorů ideje zahradních měst C. B. Purdoma uplatnil tento název poprvé z reklamních důvodů newyorský obchodník s pozemky Alexander T. Stewart, který začal stavět v roce 1869 na Long Islandu sídliště. Ještě dříve však roku 1857 Angličan A. Kingley ve své londýnské přednášce o kladech a záporech velkoměst hovořil o „*myšlence něčeho jako by mohlo být v našem století*

hnutí Zahradních měst“. Sám Howard nejprve uvažoval o poněkud jiném pojmenování, než se přiklonil k pojmu „zahradní město“, který se stal zásluhou jeho činnosti tak známým a dodnes přitažlivým.

Mezi Howardovy předchůdce patří také lékař Benjamin Ward Richardson, který se intenzivně zabýval problémy hygieny a bydlení. Svě názory vyjádřil v knize o „*městu zdraví*“, vydané v roce 1876. Stejně jako ostatní popisuje vzorové město pro 100 tisíc obyvatel s rozsáhlou zelení, avšak bez hospod a prodejen tabáku. Možná, že pod vlivem plánu pro New York z roku 1811 navrhuje své město jako šachovnici se „*šesti hlavními ulicemi nebo bulváry, táhnoucími se od východu na západ. Nedaleko nich je železnice, podél které probíhá také městská nákladová doprava. Všechny ulice od severu na jih, které kříží pod pravým úhlem hlavní třídy, i vedlejší rovnoběžné ulice jsou velmi široké*“.

Howard nemá ovšem předchůdce jen v utopických, ideálních a nerealizovaných návrzích, ale i v konkrétních stavebních počinech. Druhá polovina 19. století je totiž dobou, kdy zejména v Anglii filantropičtí, osvícení a prozíraví továrníci stavěli první sídliště mimo města přímo u bran továren a šachet. První písemné vyjádření tohoto úsilí najdeme ve spisech a románech pozdějšího anglického ministerského předsedy a vůdce konzervativní strany B. Disraeliho. V jeho knihách vystupují ušlechtilí továrníci, kteří jsou si vědomi významu bydlení pro dobrou práci svých dělníků a uvádějí své přátele do idylických továrních sídlišť, oddělených zelenými pásy od továren a také ovšem od sídel zaměstnavatelů.

Jedno z prvních realizovaných sídlišť tohoto druhu je z roku 1852 Saltaire u Bradfordu, jehož tvůrce Sir Titus Salt byl zřejmě inspirován ranými literárními pracemi Disraeliho. V roce 1879 staví George Cadbury sídliště Bournville, William Lever buduje v roce 1886 Port Sunlight u Liverpoolu a o něco dříve zahajuje obdobnou výstavbu Krupp v Essenu. Výrazným příkladem motivů těchto počínů může být Port Sunlight, které nebylo nazváno po svém zakladateli, ale jehož název byl pečlivě uvážěn pro využití při reklamách na mýdla.

Až na samém konci devatenáctého století však vyšla kniha, která se stala skutečným podnětem pro hnutí zahradních měst, o jehož popularitě nespovídá nejen jeho rychlé rozšíření v Anglii i řadě ostatních zemí, ale i střetání jeho nadšených obdivovatelů a rozhořčených kriti-

ků. Jejím autorem byl londýnský steno-
graf Ebenezer Howard, inspirovaný po-
bytem v USA a kontakty s tehdy v Ang-
lii hojnými reformními tendencemi.

Podářilo se mu vyjádřit ve své charak-
teristicky nazvané knize „*Zitřek. Pokojná
cesta ke skutečné reformě*“ myšlenky,
které se zdály být spásou v zemi, kde se
obyvatelstvo stále více tísnilo ve stále vět-
ších a také stále nezdravějších a osklivěj-
ších velkoměstech. Především tak si mů-
žeme vysvětlit popularitu knihy a zvláště
těch jejích částí, kde popisoval budoucí
lepší osídlení lidstva. Podle jeho vlastních
slov: „*plán co celek jest nový a zasluhuje
snad proto jisté pozornosti z tohoto důvo-
du – jeho nárok na pozornost veřejnosti
spočívá hlavně v tom, že spojuje v sobě
důležité součásti několika předchozích
plánů, jež byly doporučovány v různých
dobách, a spojuje je tak, aby podržel sice
jejich dobré stránky, ale vyhnul se nebez-
pečím a nesnázím z nich plynoucím, které
ostatně původcové těchto plánů sami ně-
kdy jasně viděli*“.

Krátce řečeno, můj plán jest spojením
tří různých návrhů, které, pokud vím, ne-
byly dříve nikdy kombinovány. Jsou to:

1. *Návrhy prof. Wakefielda a Marshalla na organizované stěhování se obyvatelstva.*
2. *Systém pozemkové držby, navržený nejdříve Thos. Spencem a později (s důležitými obměnami) Herbertem Spencerelem a*
3. *Vzorové město Jos. S. Buckinghamova.*

Podstatnou část své knihy věnoval Howard otázkám pozemkového vlastnictví a příjmů i výdajů budoucího zahradního města, které by mělo být postaveno buď soukromým sdružením, nebo skupinou osvícených jednotlivců. Pokud se týká jeho urbanistických představ byla velmi podnětnou – i když ne novou – jeho snaha o překonání rozdílu mezi městem a venkovem a přetvoření celé soustavy osídlení výstavbou zahradních měst. Je znám jeho diagram tří magnetů – města, venkova a nové formy osídlení, která měla mít přednosti jak města tak i venkova a zároveň vylučovat jejich negativní stránky:

„*Město.*

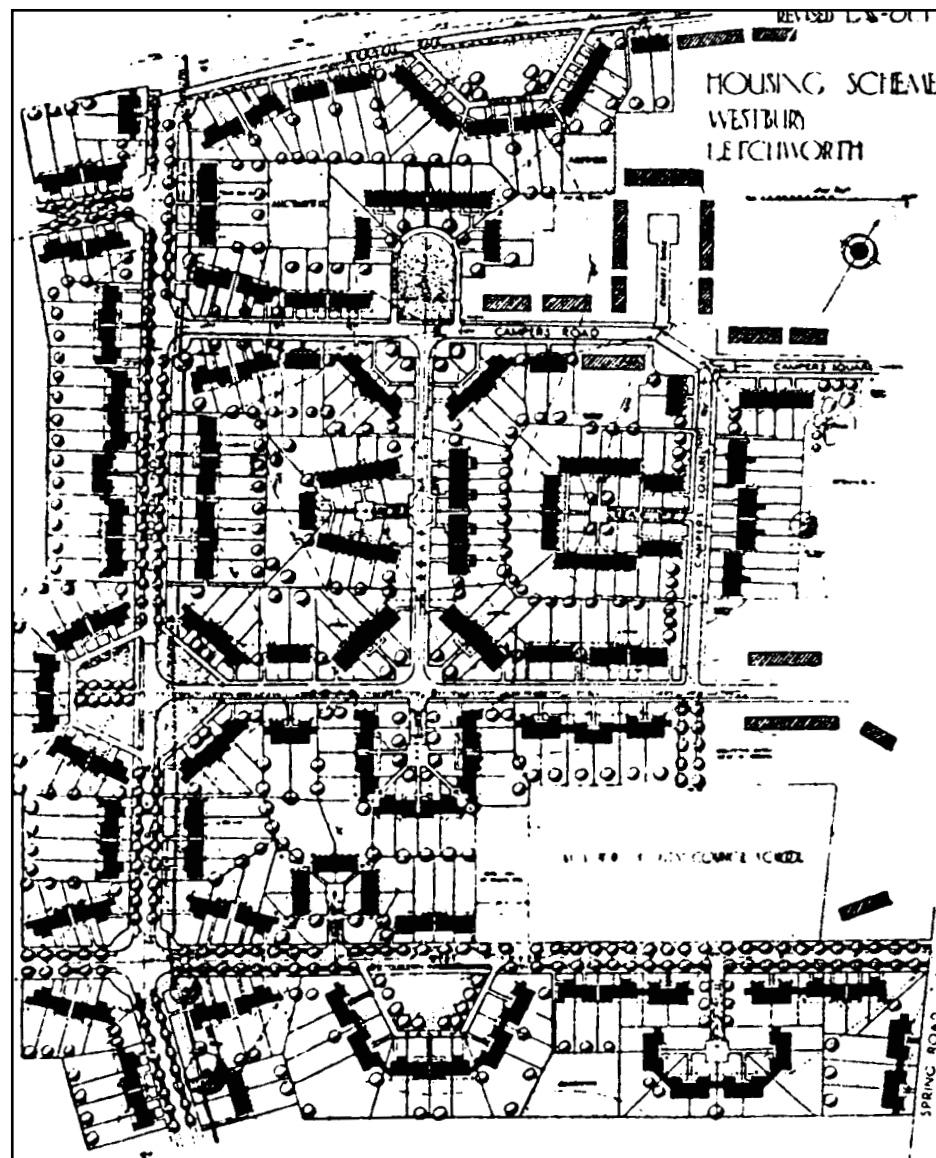
*Vyhoštění z přírody. Společenská pří-
ležitost. Izolace mas. Zábavní místnosti.
Vzdálenost od práce. Vysoké mzdy. Vysoké
nájemné a ceny. Možnost zaměstnání.*

*Příliš dlouhá pracovní doba. Armáda
nezaměstnaných.*

Mlha a průvan. Nákladné odvodňování.

Letchworth – plán města

Letchworth – část nové městské čtvrti (1919)

Špatný vzduch. Chmurné nebe. Dobře osvětlené ulice.

Pelechy a kořalny. Paláce.

Venkov.

Nedostatek společenského života. Krása přírody. Nezaměstnanost. Neobděláná půda. Soukromé cesty. Lesy, louky, háje.

Dlouhá pracovní doba. Čistý vzduch. Nízké mzdy. Nízké nájm.

Nedostatek odvodňování. Nadbytek vody. Nedostatek zábavy. Sluneční jas.

Žádný společenský duch. Potřeba reformy. Přehlněná obydlí, opuštěné vesnice.

Kam lid půjde?

Město – venkov.

Krása přírody. Společenská příležitost. Pole a sady snadno přístupné. Nízké nájemné, vysoké mzdy. Nízké daně, dostatek práce.

Nízké ceny, žádná úporná práce.

Možnost podnikání, příliv kapitálu.

Čistý vzduch a voda, dobré odvodňování. Krásné domy a zahrady, žádný kouř, žádné pelechy.

Svoboda. Sociální soulad.“

V roce 1902 vyšlo druhé, upravené a mnohem známější vydání Howardovy knihy – tentokrát již pod názvem „Zahradní města zítřka“. To se stalo svatým písmem Hnutí zahradních měst vycházejícího především ze zásad omezení velikosti měst a počtu jejich obyvatel, vlastnictví půdy městem, zachování zelených izolačních pásů mezi městy a dostatku zeleně uvnitř zastavění.

Půdorysy a konkrétní zastavovací systavy zahradních měst byly ovlivněny tehdy rozšířenou oblibou malebných a nepravidelných středověkých měst a napodobováním jejich kompozičních principů, jak to v roce 1889 výrazně formuloval C. Sitte ve své knize o uměleckých zásadách stavby měst. Charakteristickým vyjádřením dobového vkusu je v roce 1909 vydaná kniha *Town Planning in Practice* – s podtitulem *Úvod do projektování měst a předměstí* od tehdy nejznámějšího anglického urbanisty Raymonda Unwina. Ten spolu se svým švagrem Barry Parkerem zvítězil v roce 1902 v soutěži na projekt prvního zahradního města Letchworthu, v roce 1905 spolu s ním projektoval sídliště Earswick u Yorku a v roce 1906 známé londýnské zahradní předměstí Hampstead Garden Suburb. To je až dodnes považováno za nejzdařilejší co do architektonického řešení – i když fundamentalis-

tičtí stoupenci autonomních zahradních měst v zeleni považovali stavbu předměstí za zradu svých ideálů.

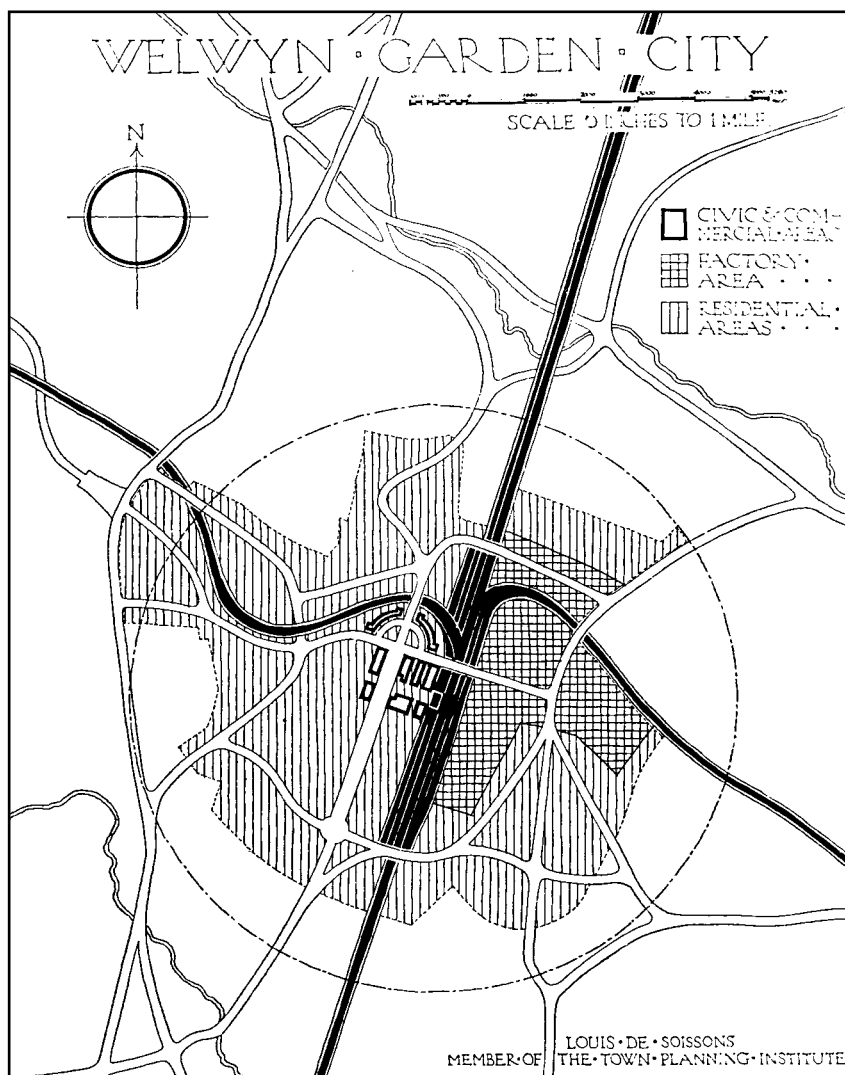
Ohlas Howardovy knihy byl mimořádný. Již rok po prvním vydání byla založena Asociace zahradních měst, která dosáhla v roce 1901 1300 členů, uspořádala konferenci o zahradních městech v Bournvillu a o dva roky později se zahájila výstava prvního zahradního města Letchworthu. V červenci roku 1904 se v Londýně konal první mezinárodní kongres o zahradních městech a v říjnu téhož roku se začal vydávat čtvrtletník *The Garden City*, jehož pokračovatelem je dodnes vycházející *Town and Country Planning*.

Mimo Velkou Británii byly společnosti zahradních měst založeny v Německu roku 1902 a ve Francii o rok později, v Holandsku v roce 1905 a opět o rok později v Itálii a v USA a v roce 1911 v Rusku. Z iniciativy těchto národních organizací pak byla v roce 1913 založena *Mezi-*

národní federace zahradních měst a plánování měst, která existuje dodnes jako nejstarší mezinárodní organizace pro otázky bytové výstavby a urbanismu pod názvem *Mezinárodní federace pro bydlení a plánování*.

Těsně po prvé světové válce bylo nedaleko Londýna založeno Louism de Soissons řešené zahradní město Welwyn. Idea zahradních měst ovlivnila ve Velké Británii především výstavbu tak zvaných „nových měst“ – satelitů kolem Londýna i kolem dalších velkých anglických měst v období po druhé světové válce.

Heslo „zahradního města“ se stalo velmi módním a tak se nelze divit, že začalo být zneužíváno při výstavbě, která, podle slov jednoho z propagátorů zahradních měst a dlouholetého tajemníka Asociace C. B. Purdoma z roku 1921, „*má s hnutím zahradních měst společně jen jméno, které si nečestně přisvojila. Je to výstavba, pro kterou je charakteristická nejdivočejší*

Zahradní město Welwyn

spekulace, ničení krajiny a nekvalitní provedení, přičemž se soudí, že se pomocí dobrého názvu prosadí“ – což ostatně platí až do dnešní doby.

Je pochopitelné, že se stoupenci hnutí snažili o přesnější vymezení pojmu „zahradní město“, který s využitím Howardových slov Asociace v roce 1920 definovala takto: „Zahradní město je určeno pro zdravé bydlení a průmysl a má rozměry, které umožňují plný rozvoj společenského života, avšak tyto rozměry nepřekračuje. Je obklopeno pásem zemědělské půdy, všechny pozemky jsou vlastnictvím veřejnosti nebo jsou pro obec vyhrazeny.“

Howard sám se na výsledky hnutí zahradních měst díval značně skepticky. V roce 1913, kdy byla slavnostně zakládána mezinárodní federace a již deset let se budoval Letchworth, píše do Purdomovy knihy Town – Theory and Practice drobný příspěvek. Odpovídá v něm na otázku, jak daleko byly uskutečněny původní ideje zahradního města: „Krátce mohu odpovědět na otázku takto: Mé ideály byly doposud uskutečněny jen v nepatrné míře, ale věřím, že čas a jeho vývoj budou bojovat na mé straně.“

Mezi protivníky zahradních měst patřil dopravní inženýr A. R. Sennett, který vydal v roce 1905 spis *Zahradní města v teorii a v praxi*, v němž ve dvou svazcích na více než 1400 stránkách dokazuje nedostatky Howardovy koncepce a přednosti svého řešení města. Na podporu svého návrhu především zdůrazňuje, že je možno v malém městě lépe kontrolovat politické smýšlení obyvatel, zatímco ve velkých městech se lidé snadno stanou obětí „dobře placených odborářských agitátorů“. Doporučuje, aby podnikatelé poskytovali zaměstnání a také ubytování ve svých sídlišťích pouze odborově neorganizovaným dělníkům. Soudí, že je v zájmu chudých, aby nechodili do parků, určených pro bohaté, protože by se ve společnosti dobře oblečených a živých lidí špatně cítili.

Do jisté míry oprávněně kritizuje nepraktičnost Howardova kruhového půdorysu, obtíže etapové výstavby a složité tvary pozemků, budov i křižovatek. Nelíbí se mu rozsah volných ploch, který považuje za nadměrný. Odvolává na J. S. Buckingham a řeší své město se šachovnicovou uliční sítí, nádražím uprostřed a šestihrannými parcelami i domy. Píše o možnostech rychlodráhy, která by jezdila mezi městy a větvila by se v jejich uliční síti, aby nebylo třeba přestupovat. Uvažuje i o zvýšení rychlosti městské hromadné dopravy tím, že by bylo možno nastupovat

a vystupovat bez zastavení. V zemědělské výrobě předpokládá použití dálkově automaticky řízených elektrických traktorů.

V Německu je předzvěstí myšlenky zahradních měst úvaha Nová obec, kterou v roce 1897 vydal v Lipsku Theodor Fritsch. Líčí prudký rozvoj měst a konstatuje, že „v okolí velkých měst vznikají neustále sídliště rodinných domů a vil, které jsou s městem dopravně spojeny, a snaží se spojit přednosti venkovského a městského života“. Těmto sídlištím však hrozí neustálé pohlcení městem a autor se proto ptá „proč není možno taková sídliště ještě více od města odsunout, zajistit jim dostatek území a plánovat je tak, aby vyrostla postupně na samostatné město (přitom není vyloučeno, že nové sídliště naváže na existující obec nebo pěkné venkovské městečko)... Tak je možno zásadně vyloučit nedostatky dnešního velkoměsta.“ Obdobně jako Howard počítal i Fritsch s tím, že by pozemky patřily obci a město stavěla spořitelna nebo zvláštní společnost.

Howardova kniha vyšla v německém překladu již v roce 1906, přičemž myšlenka zahradních měst našla ohlas především ve stavbě továrních sídlišť. Nejblíže původní myšlenky bylo Hellerau, založené v roce 1908 asi 6 km severně od Drážďan a známé především Dalcrozovým tanečním studiem.

Ideje zahradního města pronikají v meziválečném období i do dalších zemí. Ve Francii se stal termín „cités – jardins“ populárním do té míry, že Le Corbusier nazývá i své věžové město často „cité-jardin verticale“ – vertikální zahradní město. Většinou se však i ve Francii, obdobně jako v jiných zemích, stavěla převážně zahradní předměstí a dále u nádraží železničních zaměstnanců, charakteristická svými ornamentálními a geometricky pravidelnými půdorysy.

Ve Spojených státech se samostatná sídliště – tak zvaná Company Towns – pro zaměstnance průmyslových závodů začala stavět v 19. století. Za nejzdařilejší předzvěst zahradních měst se považuje obytný soubor Riverside, postavený v roce 1871 podle urbanistické koncepce autora newyorského Central Parku F. L. Olmsteda a za účasti zakladatele „chicagské školy“ W. Jennyho. Předpokládá se, že právě Riverside poznal E. Howard v době svého pobytu v Chicagu v první polovině sedmdesátých let a nechal se jím inspirovat. Nejznámější tovární město je Pullman City v Chicagu z roku 1884.

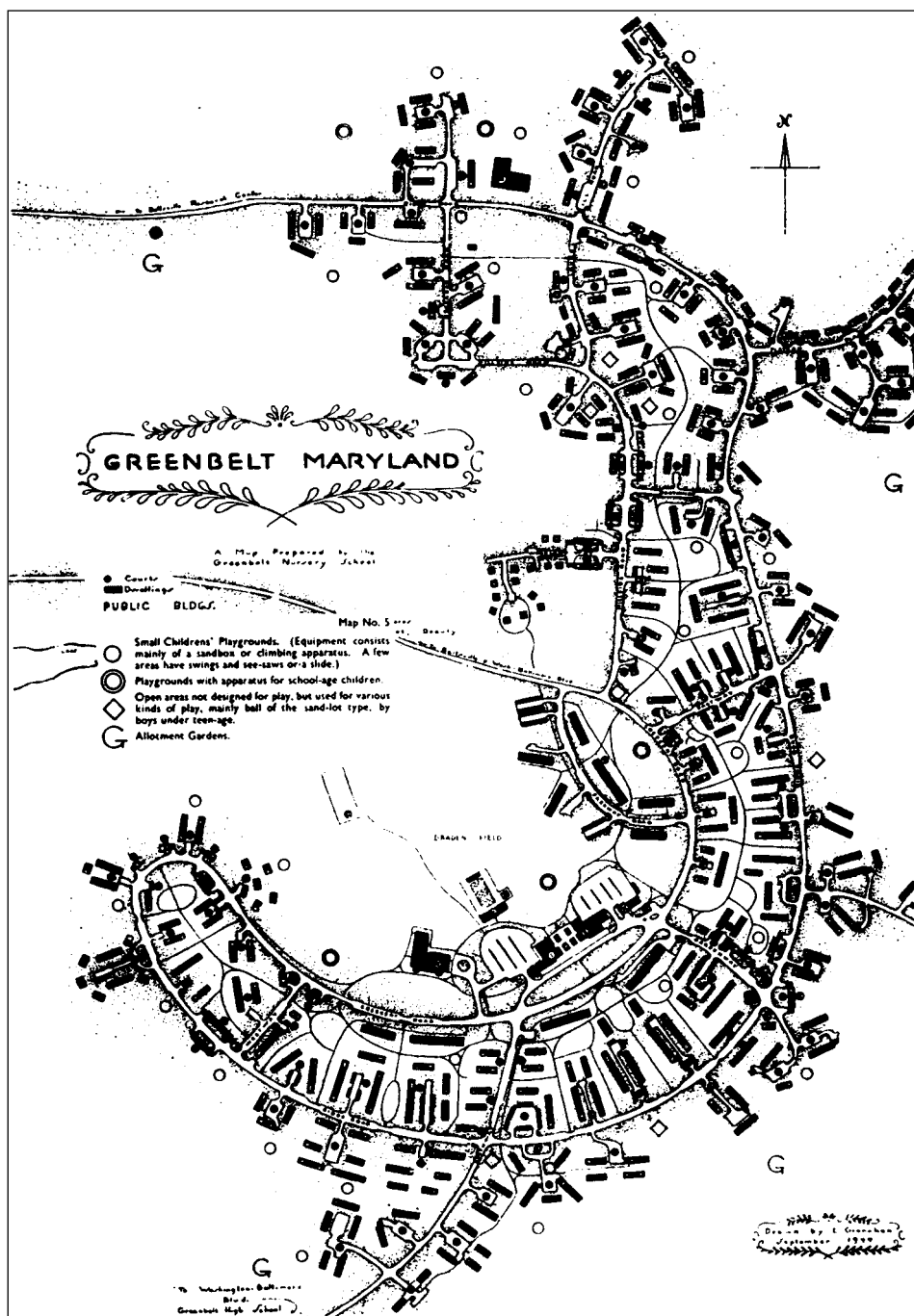
Prvním americkým pokusem o výstavbu sídliště podle Howardových principů

bylo v roce 1928 zahradní město Radburn u New Yorku, které mělo mít 25 tisíc obyvatel. Jeho velmi zajímavá urbanistická koncepce je dílem Henryho Wrighta a Clarence S. Steina, který ve své knize vypráví s hořkostí o tom, jak krize v roce 1929 přerušila krátce po zahájení stavební realizaci. Oba autoři vycházeli z názoru, že při řešení problémů současných měst „je nejlepší a nejsnadnější cestou výstavba nových měst na nových plochách, jak to navrhoval Ebenezer Howard“. Soudí, že Radburn sice není zahradním městem v plném slova smyslu, ale přesto se v něm synteticky uplatňují tyto zásady:

1. vytvoření obytných okrsků;
2. klasifikace komunikací a jejich třídění podle různých funkcí;
3. úplné oddělení pěších a automobilové dopravy a jejich mimoúrovňové křížení;
4. orientace obytných místností do zeleně;
5. zeleň uvnitř obytných okrsků.“

Výrazným projevem vlivu koncepcí zahradního města v USA ve třicátých letech byla tak zvaná Greenbelt Towns – města v zelených pásích. Když se v březnu 1933 stal prezidentem USA F. D. Roosevelt, bylo v zemi 10 milionů nezaměstnaných, pro které bylo třeba najít práci a postavit levné byty. Myšlenka měst v zelených pásích byla v té době oficiálně formulována takto: „Získat rozsáhlý pozemek a tím se vyhnout komplikacím, které obvykle působí různí soukromí majitelé. Na tomto pozemku vytvořit sídliště, chráněné dokola zeleným pásem a řešené převážně pro rodiny se středními příjmy,...“ Výsledkem celé plánované akce však bylo několik nevelkých sídlišť, jako je Greenbelt ve státě Maryland, Greendale ve státě Wisconsin a Grennhills ve státě Ohio, majících kolem tří až pět tisíc obyvatel. Nejtypičtější je řešení Greenbeltu, stavěného od roku 1936 podle urbanistické koncepce H. Walkera.

V Rusku již v roce 1897 předložil P. O. Salmanovič projekt soustavy zahradních sídlišť kolem Petrohradu, o nichž říká že „celkové řešení musí být prostorné a má připomínat například Carskoje Selo s jeho bulváry a parkem a převážně malými domy, které mohou v letním období nahradit dači. Taková sídliště střední velikosti a bez nadměrné hustoty mohou konkurovat centrálním částem měst a odčerpávat obyvatele přelidněných čtvrtí.“ Ještě dříve – v roce 1894–95 navrhuje D. A. Lebedev výstavbu nových měst u budované transsibiřské železnice a určuje

Greenbelt (zelený pás) Maryland

pro ně zásady, které jsou v mnohém totožné s koncepcí zahradních měst.

Překlad Howardovy knihy vyšel v Rusku poprvé v roce 1911. V. A. Vesnin řešil již v roce 1908 projekt zahradního sídliště Nikolskoje u Moskvy a v roce 1912 zpracoval V. N. Semenov projekt zahradního města u stanice Prozorovskaja na trati do Kazaně asi 40 km od Moskvy. Dokonce po roku 1917 se začal uplatňovat název „socialistické zahradní město“.

V Československu měla myšlenka zahradních měst také značný ohlas. Byla založena společnost pro zahradní město a již v roce 1911 se konala v Praze a Hradci

Králové výstava zahradních měst a v roce 1919 vzniklo „družstvo zahradních měst“. V roce 1924 vyšel pod názvem *Zahradní města budoucnosti* již v roce 1919 připravený překlad Howardovy knihy, do níž napsal Howard zvláštní úvod začínající slovy „Národu československému“ a vyjadřující naději, že v naší zemi budou postavena krásná zahradní města.

Myšlenka zahradních měst získala nadšené propagátory, mezi nimiž se uplatnil zejména význačný zahradní architekt Otakar Fierlinger, jeden z prvních našich teoretiků územního plánování, Vladimír Zákrejs a dále František Fabinger, který

byl spolu s O. Fierlingerem československým zástupcem v Mezinárodní federaci a v roce 1921 vydal knihu *Bytová otázka* a „zahradní město dle vzoru anglického. Již v roce 1919 – kdy se diskutovalo o budoucnosti Velké Prahy – v brožuře „*Jak budeme bydlet*“ napsal: „*Kolem této vnitřní Prahy budiž ponechán dostatečně široký pás volných pozemků... Za tímto pásmem volné zeleně staví se zahradní města... jež od sebe oddělena jsou opět pásem volné půdy, průměrně upravené...*“

V praxi ovšem nalezneme spíše několik nevelkých sídlišť – jako například v Lounech od Jana Kotěry, v Mostě od F. A. Libry i jinde. Rozsáhlejším celkem je pražský Spořilov z roku 1926, který byl pokusem o uspokojení potřeby bytů úspornými rodinnými domky. Jeho urbanistická koncepce od J. Barka má nesporné hodnoty v celkovém rozvržení. Nedaleko od Spořilova je fragment obdobného sídelního celku, nesoucí dodnes název Zahradní město.

V Praze na Ořechovce se postavilo zahradní předměstí podle vítězného soutěžního návrhu J. Vondráka z roku 1919, ve své centrální části zřetelně ovlivněného anglickými vzory. Výstavba Ořechovky je v předmluvě českého vydání Howardovy knihy označena „*spravedlivě jako čin, který snese měřítka nové doby, ... i přes chyby, jimiž se nutno učit – ať poň svým vnějším blíží se Howardovým představám*“.

Myšlenka zahradních měst – různě chápaná, rozvíjená a transformovaná neztratila dodnes svůj význam. Neustále se k ní vracejí kritici soudobých velkoměst i podnikatelsky orientovaní stavebníci. Z nejnovejší doby lze zaznamenat v USA hnutí tak zvaného „nového urbanismu“, které se přes své označení „nový“ nostalgicky ohlíží za inspiraci prostorovými koncepcemi zahradních měst počátku dvacátého století.

Ing. arch. Jiří Hruza